

וְהַשִּׁיגוֹךְ מֵלֹא, וְהַשִּׁיגוֹךְ חֹסֵר

וּבָאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה וְהַשִּׁיגוֹךְ כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ: (דברים כח ב).

וְהִיא אִם לֹא תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לְשִׁמּוֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתַי וְחֻקֹּתַי אֲשֶׁר אֶנְכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם וּבָאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וְהַשִּׁיגוֹךְ: (דברים כח טו).¹

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) דברים פרשת כי תבא דף מח עמוד ב

"והיה אם לא תשמע וגו' ובאו עליך כל הקללות האלה והשיגוך". מלא בוא"ו. ולא נכתב בברכות מלא. ומה שנכתב כאן מלא, על שם: "עמו אנכי בצרה" (תהלים צא טו), לרמוז כי ה' שוכן בקרבם ולא יאבדו בגלות.² ועוד, אל תקרי והשיגוך אלא והציגוך כי אותיות זססר"ץ מתחלפות. וכמו שדרשו ז"ל בקמא דברכות: מה מלח ממתקת הבשר אף היסורים ממרקים ומקיימים גופו של אדם.³ וגי' מתנות טובות נתנו לישראל וכולם לא נתנו אלא על ידי ייסורים: תורה וארץ ישראל ועולם הבא.⁴

בתי מדרשות ח"ב מדרש חסרות ויתרות (דברים)

"ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגך" (חסר וא"ו) - ושל "והשיגוך" של קללות מלא! אמר הקב"ה: אם אין אני מערב את שמי עמהם הם כלים, לקיים מה שנאמר: "עמו אנכי בצרה" ונאמר: "בכל צרתם לו צר".⁵ ושל ברכות חסר למה? שאם בקש אדם לעשות עמך טובה הוא פוגע בך ותהא מצוי לו.⁶ דבר אחר: למה של ברכות חסר? אלא כשהברכות באות, אין שטות בכל העולם, כענין שנאמר: "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ". והשיגוך של קללות מלא, למה? שהקללות שטות בכל העולם בצדיקים וברשעים, כענין שנאמר ביחזקאל: "והוצאתי חרבי מתערה והכרתי ממך צדיק ורשע" (יחזקאל כא ח).⁷

¹ ובהמשך התוכחה, בפסוק מה: "ובאו עליך כל הקללות האלה ורדפוך והשיגוך עד השמדך כי לא שמעת בקול ה' אלהיך לשמור מצותיו וחקותיו אשר צווך". פעמיים בתוכחה: "והשיגוך" בכתוב מלא, אבל בברכות: "והשיגך" בכתוב חסר! יש כאן לדרשנים בעיה. מה טוב היה אילו היה ההפך, והשיגוך מלא בברכות והשיגך חסר בקללות. הכל היה נדרש פשוט וברור, ואין לנו אלא לדמיין אלו דרשות יפות היינו שומעים על המלאות של הברכות כנגד החסר שבקללות. אבל מה לעשות שהמצב בדיוק הפוך, כתיב מלא בתוכחה וכתוב חסר בברכה? מה יגידו על כך הדרשנים?

² כך גם פירוש רבי בחיי בן אשר, דברים כח טו: "והשיגוך - מלא בוא"ו. ולא נכתב בברכות מלא. ומה שנכתב כאן מלא, על שם שנאמר: (תהלים צא, טו) "עמו אנכי בצרה", וכן הוא רשום בפסוק זה באחרית התיבות. ומפני שהתורה מפחידתם בקללות, באה לרמוז שלא יאבדו בהם, כי השם הנעלם שוכן בקרבו הווה בצרתם ושומר אותם". הרי לנו הסבר מדוע "והשיגוך" של התוכחה הוא מלא. משום שבעת צרה לישראל, מצטרפת עמהם השכינה ומשתתפת בצערם. כאן רק האות וא"ו, אבל בסופי האותיות של "עמו אנכי בצרה", שלוש האותיות ה"א, י"ד, וא"ו, כפי שמסביר רבי בחיי. רבו הדרשות על פסוק זה מתהלים: "עמו אנכי בצרה" ובפסוק התאום: "בכל צרתם לו צר" בישעיהו (שנראה להלן), כגון זו שבמסכת תענית דף טז עמוד א: "ולמה נותנין אפר מקלה על גבי תיבה? אמר רבי יהודה בן פזי: כלומר: עמו אנכי בצרה (תהלים צא טו), ריש לקיש אמר: בכל צרתם לו צר (ישעיהו סג ט), ולא נאריך בנושא זה. נחזור לנושא שלנו. קבלנו הסבר מדוע "והשיגוך" של התוכחה הוא מלא. מה עם הצד השני? מדוע "והשיגך" של הברכות הוא חסר? סתם הדרשן ולא פירש.

³ גמרא ברכות דף ה ע"א. וכך גם הציטטה הסמוכה. ראה שם כל הסוגיה על ייסורים של אהבה.

⁴ יש משהו ממרק ומכונן בייסורים, משהו שממלא את האדם ומקיים את גופו ונפשו. גם בנושא זה רבו הדרשות כגון זו שבמסכת ברכות דף ה עמוד א: "מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם - עבד יוצא בהן לחרות, יסורין שממרקין כל גופו של אדם - על אחת כמה וכמה", אך אנו בנושא שלנו. שוב מתעלם הדרשן "מהצד השני", מ"והשיגך" החסר של הברכות. מדוע?

⁵ שכתוב "לא" וקוראים "לו". ראה דיון על כך בגמרא סוטה דף לא ע"א: "אלא מעתה, בכל צרתם לא צר, דכתיב בלמ"ד אל"ף, הכי נמי דלא הוא? ... והכתיב: ומלאך פניו הושיעם! אלא (לאו) משמע הכי ומשמע הכי".

⁶ פה יש ניסיון להתמודד עם "והשיגך" החסר של הברכות אם כי לא בטוח שירדנו לסוף דעתו של הדרשן. ראה מקבילה באוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמוד קצד: "והשיגוך דקללות (דברים כח מד) מלא, אמר הקב"ה: אם אין אני מערב שמי עמהם הן כלין, לקיים מה שנאמר: עמו אנכי בצרה (תהלים צא). ושל ברכות (דברים כח ב) למה חסר? שאם יבקש אדם לעשות לך טובה, יהא פוגע בך ותהא אתה פוגע בו". ייתכן שההסבר טמון בהמשך המדרש. הברכה איננה באה עד הסוף, בשפע מוחלט, על מנת שלא לחדול ממצוות צדקה, מעזרה לזולת, מגמילות חסדים. (הפועל פג"ע הוא כמו פנה, התפלל ביקש. ירמיהו ז טז: "וְאֵתָה אֵל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה וְאֵל תִּשָּׂא בְּעַדָּם וְהָאֵל תִּפְלֵה וְאֵל תִּפְגַּע בִּי כִּי אֵינְנִי שֹׁמֵעַ אֹתָם". ברות א טז: "אֵל תִּפְגַּע בִּי לְעֹבְדֶךָ". ובקהלת רבה פרשה יא: "כשנכנסתי לספינה פגע בי איש אחד מסכן, אמר לי זכי בי ויהיבתי ליה חד עיגול"). איזה מן עולם הוא זה שלכל אחד יש את כל אשר תאוה ונפשו, כולם חיים בעושר מוחלט, ואין הבריות זקוקות זה לזו? האם אין זו מידת סדום? האם לא עדיף כבר עולם של חסר וייסורים שבו הבריות לפחות פונות האחת לשנייה ומתייחסות זה לזו?

⁷ ראה הביטוי "חרבי מתערה" שמופיע גם בשני הפסוקים העוקבים שם וייחודית לספר יחזקאל. הטוב בא באופן סלקטיבי ואולי אפילו אינדידואלי, בעוד שהרע כשבא סוחף את כולם (כשהבורסה עולה היא עולה רק למשקיעים ולמקורבים, אבל כשהיא יורדת היא יורדת לכולנו). נראה שבכיוון זה הולך גם המדרש הבא, בתי מדרשות ח"א מדרש שני כתובים פרק ג: "שאל: והשיגך של ברכות חסר ושל קללות מלא. למה של ברכות כתוב והשיגך (חסר)? מלמד שתבוא ברכה ותשיג לכל אחד ואחד בפני עצמו. ושל קללות והשיגוך (מלא) שיהיו כל ישראל משתתפים בה, שלא תשיג לאחד מהם".

משיבת נפש דברים פרק כח פסוק ב⁸

כל הברכות האלה והשיגך. חסר וי"ו כתיב, ובתוכחות כתיב והשיגוך מלא. וחסירי דעת יש להם תלונות וגמגום, שהרי מדה טובה יתירה ממדה רעה.⁹ אכן למשכיל יונעם ויראה אהבת ה' לנו לזכות ישראל. ואמר בקיום המצות שהברכות לא ישיגוהו בשלימות כי אי אפשר, שנאמר: "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא". אם כן, אם ישיגוהו הברכות בשלימות אז בהכרח יצטרך לקבל עונשין על החטא בעולם הבא. על כן, לאהבתנו מְחַסֵּר מעט מהטוב הראוי לנו בעולם הזה ... ונהיה בני עולם הבא בלי פגע. אכן בתוכחות ישיגוהו הפורענות בשלימות כפי העבירות, ולא יניח לנו חוב לפרוע לעולם הבא, כי יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה.¹⁰

מסכת בבא בתרא דף פח עמוד ב

ואמר רבי לוי: בוא וראה שלא כמידת הקב"ה מידת בשר ודם; הקב"ה ברך ישראל בעשרים ושתים וקללן בשמונה, ברכן בעשרים ושתים – מ"אם בחקותי" עד "קוממיות" (ויקרא כו ג-ג), וקללן בשמונה – מ"ואם בחקותי תמאס" ועד "ואת חוקותי געלה נפשם" (שם טו-טז). ואילו משה רבינו ברכן בשמונה וקללן בעשרים ושתים, ברכן בשמונה – מ"והיה אם שמוע תשמע" ועד "לעבדם" (דברים כח א-יד), וקללן בעשרים ושתים – מ"והיה אם לא תשמע" עד "ואין קונה" (שם טו-טז).¹¹

שבת שלום
מחלקי המים

⁸ רבי יוחנן ב"ר אהרן לוריא, מאה 15, נולד, חי ופעל באלזס שבגבול צרפת - גרמניה.

⁹ מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויסע פרשה ג: "וכי איזו מדה מרובה, טובה או רעה? הוי אומר: מדה טובה מרובה ממדת פורענות".

¹⁰ ברבות השנים בגלות ומצוקות העתים, כאשר את פסוקי התוכחה שתקפים בגלות רואים יום-יום, בעוד שפסוקי הברכה שקימם הוא בארץ הם מאיתנו והלאה, הולכת ומתגבשת תפיסת עולם פסימית-אופטימית שרוב ושפע טובה הם דבר לא רצוי, בעוד שייסורים ועונש (עד גבול מסוים) הם דבר ממרק ומחטא כפי שכבר ראינו לעיל. תפיסה פסימית-אופטימית זו, מתלכדת עם תפיסת העולם הזה הזמני (הפרוזדור) מול העולם הבא הנצחי (הטרקלין), שנגזרת ממנה ההשקפה שמי שחייו ברווחה וללא צער כבר "קיבל עולמו" כאן. וזה כבר בחז"ל, ראה דברי רבי עקיבא לרבי אליעזר בן הורקנוס כשבאו חכמים לבקרו ערב פטירתו: "לכך אני משחק. כל זמן שאני רואה רבי, שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה, ואין שמנו מבאיש, ואין דובשנו מדביש, אמרתי: שמא חס ושלוש קיבל רבי עולמו. ועכשיו שאני רואה רבי בצער - אני שמח". ומה טוב ומה נעים אם נוכל לעגן תפיסת עולם זו בפסוקי התורה עצמה.

¹¹ ניתן אולי לקשר את כל הנושא שלנו – והשיגוך מלא והשיגך חסר – לדרשה הידועה הזו של רבי לוי המוכיחה את משה על תוכחות הקשה שלו לישראל בפרשתנו, בהשוואה עם התוכחה המתונה יחסית של הקב"ה בפרשת בחוקותי. מי כמו עם ישראל התנסה בתוכחה שהשיגה אותנו מלא ואילו הברכה, גם כשהשיגה הייתה בחסר. וכבר הרחבנו בדרישה ובפירוש על דרשה זו של רבי לוי בדברינו [תוכחתו של בשר ודם](#) בפרשה זו.